

kapıda ve pencere kanatlarında yer almak-
tır. Türbede iki adet ahşap sanduka, do-
kuz adet bitkisel süslemeli mermer san-
duka bulunmaktadır.

Siyavuş Paşa'nın Mimar Sinan'a Eyüp'ün
yukarı kesiminde geniş arazisi içinde bir de
köşk inşa ettirdiği bilinmektedir. Bu köş-
kün kâgır bir yapısı Sinan'ın emsali yapı-
ları arasında tek örnek olarak günümüze
kadar gelebilmiştir. Evliya Çelebi, Siyavuş
Paşa'nın şehrin içinde çok büyük bir ahşap
konağının bulunduğunu söyler.

BİBLİYOGRAFYA :

Gönül Öney, *Türk Çini Sanatı*, İstanbul 1976,
s. 103-104; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstan-
bul 1986, s. 329; Tahsin Ömer Tahaoglu, *İstanbul'da Osmanlı Türbelerinin Tipolojisi* (doktora tezi,
1988), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 202-205;
Yüksel Yoldaş Demircanlı, *İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi*,
İstanbul 1989, s. 620; Yıldız Demirel, *Eyüp'te Tür-
beler*, Ankara 1989, s. 68-71; a.mlf., "Siyavuş
Paşa Türbesi", *DBİst.A*, VII, 21-22; Affan Ege-
men, *İstanbul'un Çeşme ve Sebilleri*, İstanbul
1993, s. 756; Mehmet Nermi Haskan, *Eyüp Ta-
rihi*, İstanbul 1993, I, 254-255; Feriye Şen, "Eyüp'te
Siyavuş Paşa Türbesi Çinilerinde Renk ve
Kompozisyon Özellikleri", *Tarihi, Kültürü ve Sa-
natıyla Eyüpsultan Sempozyumu II: Tebliğler*,
İstanbul 1998, s. 328-335.

ZEYNEP HATİCE KURTBİL

SİYER

(السير)

Fıkıh kitaplarının
devletler hukuku hükümlerini
içeren bölümüne
veya bu konuda yazılan
kitaplara verilen ad.

Sözlükte "hal, durum, davranış, idare,
yol, hareket, yürüme" gibi anlamlara ge-
len **siyer** **sîret** kelimesinin çoğuludur. Hem
klasik fıkıh literatürü içinde özel bir tür-
rün hem fıkıh sistematigi içinde özel bir
bölümün ismi olarak siyer, günümüzde
devletler genel ve devletler özel hukuku di-
ye adlandırılan alanlara dair doktriner gö-
rüşlerin bütününü ifade eden bir terim an-
lamı kazanmıştır. Sîret kelimesi Kur'an-ı
Kerim'de bir yerde "durum" mânasında
(Tâhâ 20/21) ve hadis kaynaklarındaki bazı
rivayetlerde "tutum, davranış biçimi" an-
lamında (Dârimî, "Muḳaddime", 18; *Müs-
ned*, I, 75, 128) geçer. Ayrıca siyer ve tarih
kaynaklarında aktarılan Resûl-i Ekrem'e
ait bazı ifadelerde sîret kelimesinin siyer
terimine temel teşkil edecek kullanımla-
rına rastlanır (aş.bk.). İslâm hukukçuları,
müslüman bir toplumun gayri müslim top-
lum ya da bireylerle ilişkilerde izleyeceği

tutum, siyaset ve hukuk rejimini özellikle
Hz. Muhammed'in ve onu takiben Hule-
fâ-yi Râşidîn'in bu konuda benimsedikleri
davranış ve gittikleri yoldan (sîret) çıkar-
dıkları için ilgili hükümleri de siyer terimi
altında bir araya getirmişlerdir (kelimenin
sözlük anlamlarıyla siyer konularının ka-
rakteristik özellikleri arasında bağ kuran
bazı izahlar için bk. İbnü'l-Hümâm, V, 435;
Şehhâte, s. 12-13). Bu yaklaşım, İslâm kül-
türünde devletler hukuku uygulamalarının
Hz. Peygamber gibi ideal bir örneğe da-
yandığı, dolayısıyla bu alanda günlük siya-
setin ve keyfiliğin değil hukukiliğin hâkim
olması gerektiği mesajını içermektedir.

Kaynakların verdiği bilgiye göre sîret ke-
limesi siyer teriminin bu anlamına temel
teşkil edecek biçimde bizzat Hz. Peygam-
ber tarafından kullanılmıştır. Meselâ sıcak
çarşıyı geçtikten sonra devletlerarası so-
runu çözmek üzere Abdurrahman b. Avf
kumandasındaki orduyu sevki sırasında
şöyle buyurmuştur: "Ey Avf oğlu, sancağı
tut! Topluca Allah yolunda gazâ edin ve
Allah'ı inkâr edenlerle savaşın. Fakat hiya-
net etmeyin, anlaşmayı bozmayın, insan
bedenine saygısızlıkla işkence yapmayın
ve çocuklarla kadınlara dokunmayın. İşte
bu Allah'ın emridir ve elçisinin sizin aranız-
daki sîretidir" (İbn Hişâm, III-IV, 632). Yine
Resûl-i Ekrem'in Abdülkays kabilesi lideri
Ekber b. Abdülkays'a yazdığı, savaş ve ba-
rış hukukuna dair hükümler içeren mek-
tubundaki şu cümlesi siyer teriminin ar-
ka planına ışık tutmaktadır: "... (kabile men-
suplarının) feyden paylarını almaları, yargı-
lamada adaletin sağlanması ve ilişkilerde
hakkaniyete göre davranılmasından (el-
kaskdü fi's-sîreti) her iki toplum hakkında
bağlayıcı olmak üzere müslümanların or-
dusu sorumludur. Allah ve resulü onlara
şahitlik yapar" (İbn Sa'd, I, 283). Kelime-
nin benzer kullanımlarına Hz. Ömer ve Os-
man'ın yazışmalarında da rastlanmakta-
dır (Taberî, III, 585; IV, 245).

Fıkıh literatürünün ilk örneklerinden iti-
baren başta cihad olmak üzere haraç, em-
vâl, ganimet (ganâim), cizye, eman, ridde,
daha sonraları siyâset-i şer'iyye ve ah-
kâm-ı sultânîyye gibi terimler de yer yer
aynı içeriği karşılamak üzere kullanılmak-
la birlikte daha kuşatıcı olması yönüyle si-
yer bir üst terim olma hüviyetini hep ko-
rumuştur. Bu noktada bir ayrıntıya işaret
edilmesi uygun olur: "Kitâbü'l-cihâd" baş-
lığını taşıyan bazı eserlerin veya genel fi-
kîh kitaplarının bu bölümlerinin alt başlık-
larında zaman zaman siyer veya sîret ke-
limelerine rastlanmaktadır. Fakat bu kul-
lanımlarda, meselâ Mâlikî fakihî İbn Ebû

Zeyd'in eserinde yer alan "Bâbü sîreti'l-
imâmî'l-adlî fi mâlillâh", "Zikru ba'di mâ ru-
viye mine's-sîreti fi mâlillâh" şeklindeki baş-
lıklarda (*Kitâbü'l-Cihâd*, s. 487, 497) devlet-
ler hukuku içeriği değil kelimenin kök an-
lamı kastedilmektedir. Siyerle bu konuda-
ki düzenlemelerin dayanağı niteliğindeki
rivayet ve olayları konu edinen megâzî il-
mi arasında yakın bir ilişki vardır. "Savaş
ve savaş alanı, gazve" anlamlarına gelen
mağzât kelimesinin çoğulu olan megâzî,
daha çok Hz. Peygamber'in özellikle gaz-
veleri ve seriyyeler başta olmak üzere ha-
yatına ilişkin ayrıntıları ele alan ilim dalı-
nın ve ilgili literatürün özel adı olmuştur
(bk. SİYER ve MEGÂZÎ).

Fıkıh terimi olarak siyerin ilk defa ne za-
man ve kimin tarafından kullanıldığına dair
kesin bilgiler olmamakla birlikte bazı ta-
rihî veriler terimleşmenin II. (VIII.) yüzyı-
lın ortalarına doğru Ebû Hanîfe'nin göze-
timinde gerçekleşmiş olabileceğini göster-
mektedir (aş.bk.). Birçok tabakat ve ilim-
ler tarihi kaynağının verdiği bilgiye göre
Ebû Hanîfe, Kûfe'deki fıkıh mektebinde es-
Siyer adını verdiği bir kitabı öğrencilerine
yazdırmış, bu isimle şöret bulan kitaba
aynı adla reddiyeler yazılmıştır (meselâ bk.
İbn Hacer, *Tevâli't-te'sîs*, s. 153). Bu tür
bilgilere dayanan Muhammed Hamîdullah,
siyer teriminin "devletler hukuku" anlamın-
da ilk defa Ebû Hanîfe tarafından kullanıl-
dığı hususunda daha kesin bir kanaate sa-
hiptir (*İslâm'da Devlet İdaresi*, s. 43; ayrı-
ca bk. Kruse, *Islamische Völkerrechtslehre*,
s. 63). Bazı istisnaları olmakla birlikte Irak
ve Şam fakihlerinin siyer terimine, diğer
bölge âlimlerinin ise cihad terimine bu ala-
na özel bir isim olarak yer vermeleri Ha-
mîdullah'ın kanaatini desteklemektedir.
İlgili literatürün gelişim seyrine bakıldığın-
da ilk grup içinde özellikle Haneffîler'in bir
üst başlık olarak siyer kelimesini kulan-
mada ısrarlı oldukları görülmektedir. Bu
bilinçli tercihte mezhebin ilk imamların-
dan aynı adla yazılmış kitapların intikal et-
miş olmasının etkisi açıktır.

Siyer terimi, toplumlararası ilişkilerin he-
men her boyutuna dair hükümleri kuşa-
tan bir muhteva zenginliğine sahiptir. Bu
geniş muhteva içinde savaş, barış, diplo-
matik ilişkiler, uluslararası ticaret, kanun-
lar ihtilâfı, yabancılar hukuku gibi günü-
müz devletler hukuku konuları yanında
zimmet sözleşmesi, İslâm dininden dönen-
ler (mürtedler) ve meşrû siyasî otoriteye
baş kaldıranlarla (bâgiler) ilişkiler gibi fi-
khın kendine özgü yapısı gereği işlenen ko-
nular da bulunmaktadır. Siyer edebiyatının
önde gelen yazarlarından Şemsüleimme

es-Serahsî'nin çizdiği şu çerçeve bu noktada yeterince fikir vermektedir: "Müslümanların gayri müslimlere yönelik muamelelerde izledikleri yolu açıkladığı için siyer ismini alan bu kitapta kendileriyle fiilen savaşılanlar (ehl-i harb), müste'men veya zimmî sıfatlarıyla barış anlaşması yapılanlar (ehl-i ahd), inandıktan sonra inkâr ettikleri için kâfirlerin en kötüsü olan mürtedler ve gayri müslimlere göre daha yakın konumda bulunan isyankârlarla (ehl-i bağy) ilgili hükümler yer almaktadır" (*el-Mebsût*, X, 2). Farklı ülke ve yönetimlere sahip olsalar da müslümanların kendi aralarında tek bir ümmet sayılması karşılıklı ilişkilerinde ayrı bir hukukî düzenlemeye ihtiyaç bırakmadığı için müslümanlar başkalarıyla yani gayri müslimlerle ilişkilerinde hak ve sorumlulukları belirleme çabasına girmişlerdir; dolayısıyla İslâm devletler hukuku esasta gayri müslimler merkeze alınarak yapılandırılmıştır. Bunun yanında kişi veya grup olarak İslâm toplumuna düşman yahut muharip hale gelenlerle ilgili hükümler de siyer kapsamında ele alınmıştır.

Bu genel çerçeveden de anlaşılacağı üzere siyer, özel ve geneliyle devletler hukukunun bütün konularını kapsadığı gibi gerçekte bir iç hukuk sorunu olan, fakat doktrine göre kişilerin müslüman toplumun hukukî korunmaya sahip birer üyesi olma niteliğini kaybetmelerine sebep sayılan irtidat ve isyanla esasta malî hukuku ilgilendiren ganimet konusunu da kuşatmaktadır. Bu açıdan siyer teorisinde barışa yer olmadığı, onun sadece savaş hukukuyla ilgilendiği ve ele aldığı kişilerin de sadece gayri müslimler olduğu yönündeki şarkiyatçı yaklaşımlar doğru değildir. Aynı şekilde siyer geleneğinin, temelde dârülsilâmın dârül-harp aleyhine sürekli genişlemesini öngören ve bütün dünya halkları müslüman oluncaya veya İslâm hâkimiyetine boyun eğinceye kadar sürdürülmesi gereken kutsal savaş anlamındaki cihad ideolojisi üzerine bina edildiği şeklindeki iddialar da (Khadduri, s. 45, 52-53, 144, 202; Schacht, s. 130; Kruse, *Islamische Völkerrechtslehre*, s. 9, 170) gerçeği yansıtmamaktadır (bk. CİHAD; DÂRÜLHARP; DÂRÜLSİLÂM). Uluslararası ilişkilerin tarihçesini objektif bir bakış açısıyla inceleyen birçok uzmanın da belirttiği gibi devletler hukuku, insanlık tarihinde ilk defa sadece ilkelerinin tesbit edilmesiyle kalmayarak uygulama imkânı bulmuş ve sonuç olarak yalnız müslümanları değil gayri müslim toplulukları da hak süjesi olarak ele almış bağımsız bir disiplin kimliğiyle bir "müslüman ilmi" şeklinde

doğmuştur (meselâ bk. Crozat, s. 200-202; Sevig, s. 33; Turnagil, s. 26; Boisard, I/2 [1978], s. 4). İslâm dünyası dışında doktriner anlamda devletler hukuku Batı'da ancak XV ve XVI. yüzyıllarda doğmaya başlamış, üstelik Francisco Victoria, Vasquez de Menchaca, Baltazar de Ayala, Francisco Suarez, Alberico Gentili ve Hugo Grotius gibi ilk kurucuları da (Crozat, I, 204; Meray, I, 24 vd.; Turnagil, s. 27) İslâm düşüncesinin Endülüs ve Sicilya üzerinden Batı'ya uzun yıllar ışık tuttuğu bölgeler olan İspanya ve İtalya'dan çıkmıştır (Yaman, s. 23-24; Wilson, XXXV/2 [1941], s. 205). Gerçekten devletler hukukunun tarihsel gelişimine bakıldığında onun evrensel hale gelmesinde, siyasetin konusu olmaktan kurtarılıp hukuk ilminin kapsamına alınmasında ve nihayet uygulanabilir bir kimliğe kavuşturulmasında büyük ölçüde İslâm hukukçularının emeği bulunmaktadır.

İslâm devletler hukuku kaynak, amaç ve yaptırım bakımından diğer hukuk sistemlerindeki gibi daha nitelikli ve gerçekçi bir karakter taşımaktadır. Bu bağlamda siyerin aslî kaynaklarını tıpkı iç hukukta olduğu gibi Kur'ân-ı Kerim ve Resûl-i Ekrem'in sünneti oluşturur. Hulefâ-yı Râşidîn uygulamalarının özel bir öneme sahip olduğu siyer konularında başlıca yardımcı kaynaklar -İslâm'ın temel ilke ve amaçlarıyla çatışmamak kaydıyla- anlaşmalar, uzman hukukçuların görüşleri yani doktrin, uluslararası ilişkilerde teamül haline gelmiş âdetler ve mütekâbiliyet esaslarıdır.

Batı düşüncesine dayalı devletler hukuku doktrinleriyle siyer arasında mukayeseler yapan yazarlar Batılı anlayışa göre bu alandaki kural ve düzenlemelerin hedefinin devletler arasındaki çıkar çatışmalarını dengeleme olmasına mukabil siyerin adaleti gerçekleştirmeyi, bütün insanlığın menfaatlerini korumayı ve vicdan özgürlüğünün hâkim olduğu bir barış ortamının oluşmasını amaç edindiğine dikkat çekerekler. Bu karşılaştırmalar esnasında modern devletler hukukunun yaptırım gücünden yoksun olduğu hatırlatılarak (Meray, II, 375) siyer kurallarının işlerliğini sağlama da âhirette Allah tarafından hesaba çekilme inancından beslenen mânevî müeyyidenin etkisine de vurgu yapılır (Khadduri, s. 46-47; Kruse, *JPHS*, III/4 [1955], s. 233). Kur'ân-ı Kerim'deki şu iki âyet siyerin temel felsefesini özetlemektedir: "Allah, inancınızdan dolayı sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimseyle iyi ilişkiler içinde olmanızı ve onlara adaletle davranmanızı yasaklamaz. Allah adaletli olanları elbette sever. Allah yalnızca din hakkında sizinle savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkararak ve çıkarılmanız için yardım eden kimselere dostlukla yaklaşmanızı yasaklar; kim onlarla dost olursa işte bunlar kendilerine yazık etmiştir" (el-Mümtehine 60/8-9).

nızca din hakkında sizinle savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkararak ve çıkarılmanız için yardım eden kimselere dostlukla yaklaşmanızı yasaklar; kim onlarla dost olursa işte bunlar kendilerine yazık etmiştir" (el-Mümtehine 60/8-9).

Literatür. Siyer alanındaki ilk tedvin hareketinin ne zaman, nerede ve kimlerin elinde başladığı konusunda henüz kesin sonuçlara ulaşılamamıştır. 122 (740 [?]) yılında vefat eden Zeyd b. Ali'ye nisbet edilen *el-Mecmû'* içinde "Kitâbü's-Siyer" isimli bir bölüm bulunmakla birlikte (*el-Mecmû'u'l-hadîsî ve'l-fikhî*, s. 238-244) fıkıh-hadis eserlerinin çok sonraları yerleşik hale gelmiş sistematizmine II. (VIII.) yüzyılın hemen başları gibi çok erken bir dönemde sahip oluşunun doğurduğu şüpheler ve râvisine ilişkin kuşkular bu eserin daha sonrakı dönemlere ait olduğu fikrini kuvvetlendirmektedir (bk. *el-MECMÛ'*). Yine Yahyâ b. Hüseyin el-Bathânî, Ebû Abdullah el-Alevî gibi bazı Zeydî âlimleri tarafından 145 (762) yılında vefat eden Muhammed en-Nefsüzzekiyye'nin siyere dair bir kitap yazdığı ve hatta Hanefiler'in siyer literatürünün bu esere dayandığı söylene de (Rıdvân es-Seyyid, s. 171) bu iddia henüz kanıtlanabilmiş değildir.

Buna karşılık çeşitli kaynaklarda devletler hukuku alanında siyer ismiyle ilk tedvin girişiminin Ebû Hanîfe'nin Kûfe Medresesi'nde olduğu yönünde daha kesin ifadeler yer alır (Şeybânî, *İslâmda Devlet İdaresi*, s. 43, 65; Kruse, *JPHS*, III/4 [1955], s. 243). Şâfiî âlimi Beyhakî'nin de bu yönde anlaşılabilecek bir tesbiti vardır (İbn Hacer, *Tevâli't-te'sîs*, s. 153). Bunlara göre Ebû Hanîfe, içlerinde oğlu Hammâd'ın da bulunduğu gözde öğrencilerine *es-Siyer* isimli bir kitap imlâ etmiş ve burada Hz. Peygamber'in devletlerarası ilişkilerde izlediği yolla ilgili olarak Abdullah b. Ömer'in yaptığı nakilleri bir araya getirmiştir. Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'ye nisbet edilen zâhirî'r-rivâye eserleri içindeki *es-Siyerü's-sağîr* de esasen Ebû Hanîfe'nin siyer kültürünü yansıtan bir eserdir. Hatta onun bu eseri bizzat Ebû Hanîfe'den rivayet ettiği gelen bilgiler arasındadır (Ebû Yûsuf, neşredenin girişi, s. 4; Kevserî, s. 62; Ebû Zehre, s. 241). Ancak bu iki eser günümüze ulaşmamıştır. Mahmûd Ahmed Gâzî'nin *Kitâbü's-Siyerî's-sağîr* adıyla neşrettiği metin (İslâmâbâd 1998) aslında Hâkim eş-Şehid tarafından Şeybânî'nin eserlerinden derlenen *el-Kâfî*'nin siyer bölümüdür. V. (XI.) yüzyıl Hanefî âlimlerinden Serahsî'nin ifadelerinden anlaşıldığı kada-

ıyla adı geçen *es-Siyerü's-şâğir* onun *el-Mebsû't* isimli geniş eserinin "Kitâbü's-Siyer" bölümünde şerhedilmiştir (*el-Mebsû't*, X, 144).

Ebû Hanîfe'ye nisbet edilen bu ilk ürünler, rivayete bağlı şifahî kültür yanında muhtemelen bazı yazılı metinlere de istinat ediyordu. Zira bazı sahâbî çocukları ya da torunları, kendilerine atalarından intikal eden siyer-megâzî risâleleri olduğunu belirterek onlardan alıntılar yapmışlardır. Abdullah b. Amr b. Âs'ın *eş-Şahîfetü's-şâdika*'sında siyer-megâzî hadislerinin yer aldığı, Berâ b. Âzib'in aynı konudaki rivayetlerinin yazıya geçirildiği, sahâbeden Sa'd b. Ubâde, Alâ b. Hadramî ve Humeyd'in megâzî'ye dair kitapları olduğu anlaşılmaktadır (Fayda, s. 360-361; Sezgin, GAS, I, 253; Abdülazîz ed-Dûrî, s. 20 vd.). Esasen megâzî'nin bağımsız bir ilmî disiplin olarak algılandığı Ali b. Hüseyin'in şu sözünden de anlaşılmaktadır: "Biz Kur'an'dan bir sûreyi öğrendiğimiz gibi Allah resulünün megâzîsini de öğrenirdik" (İbn Kesîr, III, 242). Yine Hz. Osman'ın oğlu Ebân'ın 701-702 yıllarında veliaht Süleyman b. Abdülmelik için büyükçe bir megâzî kitabını çoğaltması, Mûsâ b. Ukbe'nin (ö. 141/758) bazı parçaları 1904'te (Almanca tercümesiyle, nşr. Edward Sachau), tam neşri 1997'de gerçekleştirilen (nşr. Muhammed Baksîs Ebû Mâlik, Akâdîr 1997) *el-Megâzî'si* Ebû Hanîfe'nin yazılı kaynaklara dayandığı fikrini kuvvetlendirmektedir. Öyle anlaşıyor ki Ebû Hanîfe bütün bu malzemeyi kullanarak fıkıh edebiyatının ilk siyer ürününü vermiştir.

Ebû Hanîfe'nin görüşlerini yansıtan bu ilk eserler, aynı dönemlerde konuyla ilgili başka kitapların da yazılmasını sağlamıştır. Iraklılar'da siyer-megâzî bilgisinin eksik olduğu iddiasıyla Evzâî (ö. 157/774) daha sonra *Siyerü'l-Evzâî*'i diye anılacak bir eser kaleme almış, Ebû Yûsuf da buna *er-Red 'alâ siyeri'l-Evzâî* adlı çalışmasıyla cevap vermiştir (nşr. Ebû'l-Vefâ el-Efgânî, Kahire 1357). İki müctehid arasındaki tartışmalara sonradan katılan Şâfiî bu eserleri kendi tercihlerini ekleyerek "Siyerü'l-Evzâî" başlığıyla *el-Ümm*'üne (VII, 333-368) dercetmiştir. Fakat ganimet, yabancılar ve savaş hukukuyla ilgili otuz beş kadar meselenin taraflarca tartışıldığı *el-Üm* içindeki bu bölüm, gerçekte Evzâî'nin yazdığı siyer kitabı değil Şâfiî'nin kendi görüşleriyle zenginleştirdiği *er-Red 'alâ siyeri'l-Evzâî*'dir. Bu açıdan en eski siyer eserinin Evzâî'ye ait olduğu ve bunun günümüze tam olarak ulaştığı yönündeki bilgi (Khadduri, s. 24; Şafak, s. 72; DîA, XI,

548) izaha muhtaç görünmektedir. Nitekim Beyhâkî de *el-Üm*'deki "Siyerü'l-Evzâî"nin yazılış macerasını anlatırken bu gerçeği ortaya koymuştur (İbn Hacer, *Tevâli't-te'sis*, s. 153). Ebû Hanîfe ile Evzâî arasındaki görüş ayrılıklarını birlikte ele alan, fakat günümüze ulaşmayan bir başka eser Mûsâ b. A'yen el-Cezerî'nin (ö. 177/793) *Kitâbü İhtilâfî'l-Evzâî ve Ebî Hanîfe'sidir* (a.g.e., a.y.).

Bunların ardından II. (VIII.) yüzyılın ikinci yarısında Süfyan es-Sevrî, Mâlik b. Enes (İbn Ferhûn, I, 126) ve Ebû İshak el-Fezâî'nin siyere dair eserler telif ettikleri bilinmektedir. Bunlardan Sevrî ve Mâlik'in kitapları günümüze ulaşmamıştır. Bununla birlikte Sevrî'nin görüşleri büyük oranda Abdürrezâk es-San'ânî (*el-Muşannef*) ve İbn Cerîr et-Taberî (*İhtilâfî'l-fukahâ*) tarafından aktarılmıştır. Mâlik'in görüşlerini ise onun diğer eseri *el-Muvatta*'daki "Kitâbü'l-Cihâd" bölümünde ve öğrencisi İbnü'l-Kâsım'ın gözetiminde hazırlanan *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*'da görmek mümkündür. Aynı zamanda Evzâî ve Sevrî'nin öğrencisi olan Ebû İshak el-Fezâî'nin (ö. 188/804 [?]) *Kitâbü's-Siyer*'i günümüze ulaşan kısmî nüshası esas alınarak yayımlanmıştır (nşr. Fârûk Hamâde, Beyrut 1987). Fakat bu yayın aslında beş cüz olan eserin ikinci cüzüyle sınırlı kalmıştır. Abdullah b. Mübârek'in aynı yıllarda kaleme aldığı *Kitâbü'l-Cihâd* ise (nşr. Nezih Hammâd, Beyrut 1971) cihadın faziletiyle ilgili 260 kadar rivayeti ihtiva etmekte olup fikhî bir özellik taşımamaktadır.

Konuyla ilgili olarak II. (VIII.) yüzyılda yazılan en önemli eser, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin *Kitâbü's-Siyerü'l-kebir*'idir. Muhtevası, etkisi ve tarihî değeri dolayısıyla ilgili literatüre damgasını vuran ve müellifine devletler hukukunun kurucusu unvanını kazandıran eser (Kruse, JPHS, III/4 [1955], s. 264; Yaman, s. 40; Taş, s. 46-47) müstakil olarak günümüze ulaşmamıştır (bk. *es-SİYERÜ'L-KEBİR*). Serahsî'nin bu esere yazdığı *Şerhu's-Siyerü'l-kebir* neşredilmiş olmakla beraber (I-IV, Haydarâbâd 1335-1336; I-III, Kahire 1957-1960, eksik; I-V, Kahire 1971) şârihin beyanından anlaşıldığı gibi (I, 251; IV, 1466; V, 1850) kaynak eseri bütünüyle kapsamamaktadır. Leknevî'nin okuduğunu söylediği (*el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 163) *es-Siyerü's-şâğir* ve *es-Siyerü'l-kebir* bunların Serahsî tarafından yapılan şerhleri olmalıdır. Bu noktada Şeybânî'nin *el-Mebsû't* diye de bilinen *el-Aşl* isimli zâhirü'r-rivâye eserinin siyer bölümünün *Kitâbü's-Siyer ve'l-harâc ve'l-uşr* ismiyle bağım-

sız olarak yayımlanmış olduğu da kaydedilmelidir (bk. bibl.). Şeybânî'nin öğrencilerinden Ebû Süleymân el-Cûzcânî'ye (ö. 200/816 [?]) atfedilen *Kitâbü's-Siyer* ile (Kurşî, III, 519) Ebû Abdurrahman Ahmed b. Yahyâ'nın Şâfiî'den rivayet ettiği ve Beyhâkî'nin incelediğini söylediği *Kitâbü's-Siyer* de (İbn Hacer, *Tevâli't-te'sis*, s. 156) günümüze kadar gelmemiştir. Şâfiî'nin çok beğendiğini ifade ettiği Ebû İshak el-Fezâî'nin siyerindeki tertibi esas alarak hazırladığı söylenen kitap da (İbn Hacer, *Tehzîbü't-tehziib*, I, 152) bu son eser olmalıdır.

Hissedilir bir nicelik azalması görülmele birlikte siyer literatürü III. (IX.) yüzyılda ürünler vermeye devam etmiştir. Bu döneme ait eserler arasında ilk megâzî yazarlarından Vâkıdî'nin (ö. 207/823) *Kitâbü's-Siret*'i (İbnü'n-Nedîm, s. 99), Mâlikî mezhebini kayda geçiren Sahnûn'un oğlu İbn Sahnûn'un yirmi bölümü bulunduğu söylenen *Kitâbü's-Siyer*'i ile (Zehebî, XIII, 61; İbn Ferhûn, II, 171) İbn Ebû Âsim eş-Şeybânî'nin *Kitâbü'l-Cihâd*'ı özellikle zikredilir. Günümüze ulaşmayan ilk iki eserden Vâkıdî'ye ait olanının Şâfiî tarafından yapılan tenkidi *el-Üm* içinde (IV, 260-291) "Siyerü'l-Vâkıdî" başlığıyla yer almaktadır. Yayımlanmış olan İbn Ebû Âsim'in kitabı ise (nşr. Ebû Abdurrahman Mûsâid b. Süleyman er-Râşid el-Hamîd, Medine 1989) fikhî bir içeriğe sahip değildir. IV. (X.) yüzyılın başlarında vefat eden Taberî'nin *İhtilâfî'l-fukahâ* adlı geniş eserinin devletler hukukunu ilgilendiren bölümlerinin de *Kitâbü'l-Cihâd ve kitâbü'l-cizye ve ahkâmü'l-muhâribîn* ismiyle ayrıca yayımlandığı belirtilmelidir (nşr. J. Schacht, Leiden 1933). Bu son eser sadece yazarının değil İbrâhim en-Nehâî, Şa'bî, Hasan-ı Basrî, Evzâî ve Ebû Sevr gibi kendisinden önceki birçok âlimin görüşlerini nakletmesi açısından özel bir öneme sahiptir.

Bazı araştırmacılar, III. (IX.) yüzyıla birlikte konunun artık eskisi kadar müstakil eserlerde ele alınmamasının arkasında fetihlerin duraklamasını, sınırların doğu ve batı yönünde kısmen sabitlenmiş olmasının, dolayısıyla fakihlerin daha çok iç hukuka ve idarî-malî alanlara yönelmesinin yattığını söyler (Rıdvân es-Seyyid, s. 168), bazıları da Emevî ve Abbâsî yönetimlerinin rejim ve ideoloji farklılığının bu sonucu doğurduğunu ima eder (Muhammed Hamîdullah, *İslâm Medeniyeti*, II/20 [1969], s. 26). Söz konusu yorumlara fıkıh konularının belli bir mezhep disiplini içinde bir bütün halinde incelenmesi yöntemine ağırlık verilmiş olmasının etkisi de eklenebilir. Gerçekten II. yüzyılın son yarısından itiba-

ren görülmeye başlanan mezhepleşme aşamasından sonra menâsik, vakıf, edebî'l-kâdî vb. alanlarda görüldüğü gibi devletler hukuku konuları da Serahsî'nin *Şerhu's-Siyer'i'l-kebîr* ve İbn Kayyim el-Cevziyye'nin *Ahkâmü ehli'z-zimme'si* (nşr. Subhî es-Sâlih, Dimaşk 1961) gibi bazı çalışmalar dışında bağımsız biçimde ele alınmamış, genel fıkıh eserlerinin "kitâbü's-siyer, kitâbü'l-cihâd, ahkâmü'l-muhâribîn, kitâbü'l-cizye" bölümlerinde incelenmiştir. Günümüzde ise değişik dillerde uluslararası ilişkiler ve devletler hukuku bağlamında siyerin değişik boyutlarıyla incelenmesine devam edilmektedir (bk. FIKIH [Literatür]).

BİBLİYOGRAFYA :

Tehzibü'l-luğa, "syr" md.; Cevherî, *eş-Şihâh*, "syr" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "syr" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, I, 663; *Müsned*, I, 75, 128; Zeyd b. Ali, *el-Mecmû'u'l-hadîsî ve'l-fıkhî* (nşr. Abdullah b. Hammûd el-lzzî), San'a 1422/2002, s. 237-244; Ebû Yûsuf, *er-Red 'alâ siyeri'l-Evzâ'i* (nşr. Ebû'l-Vefâ el-Efgânî), Kahire 1357, neşredenin girişi, s. 1, 4; Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *Kitâbü's-Siyer ve'l-harâc ve'l-uşr min kitâbi'l-Aşl el-ma'rûf bi'l-Mebisûf* (nşr. Mecîd Haddûrî), Karaçi 1417, neşredenin girişi, tür.yer.; Şâfiî, *el-Üm*, Kahire 1961, IV, 260-291; VII, 333-368; İbn Hişâm, *es-Sire*², III-IV, 632; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 283; Taberî, *Tarih* (Ebû'l-Fazl), III, 585; IV, 245; İbnü'n-Nedim, *el-Fihrist* (Flügel), s. 99, 135; İbn Ebû Zeyd, *Kitâbü'l-Cihâd min kitâbi'n-Nevâdir ve'z-ziyâdât* (nşr. Mathias von Bredow), Beyrut 1994, s. 487, 497; *Kudûrî'nin Şerhu Muhtasari'l-Kerhî Adlı Eseri'nin Siyer Bölümünün Edisyon Kitiği* (haz. Necmeddin Güney, yüksek lisans tezi, 2006), SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 84-91; Serahsî, *el-Mebisûf*, X, 2, 144; a.mlf., *Şerhu's-Siyer'i'l-kebîr* (nşr. Selâhaddin el-Müneccid), Kahire 1958, I, 1, 251; ayrıca bk. neşredenin girişi; (nşr. Abdülazîz Ahmed), IV, 1466; V, 1850; Zehebi, *A'lâmü'n-nübe-lâ*², XIII, 61; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, III, 242; Kureşî, *el-Cevâhîrü'l-muğiyye*, Kahire 1993, III, 519; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzheb*, I, 126; II, 171; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, I, 152; a.mlf., *Tevâli'l-te'sîs li-me'âli Muhammed b. İdrîs* (nşr. Ebû'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî), Beyrut 1406/1986, s. 153, 156; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, V, 435; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 163; M. Zâhid Kevserî, *Bulûğu'l-emânî*, Kahire 1355, s. 62; Charles Crozat, *Devletler Umumi Hukuku* (trc. Edip Çelik), İstanbul 1950, s. 200-204; Muhammed Şehhâte, *Risâletü'l-cihâd* (âlimiyye tezi, 1954), Câmîatü'l-Ezher Külliyyetü's-şerîa ve'l-kânûn, s. 12-13; Majid Khadduri, *War and Peace in the Law of Islam*, Baltimore 1955, tür.yer.; Muammer Raşit Sevig, *Devletler Umumi Hukuku*, İstanbul 1958, s. 33; Seha L. Meray, *Devletler Hukukuna Giriş*, Ankara 1965, I, 24 vd.; II, 375; J. Schacht, *An Introduction to Islamic Law*, Oxford 1971, s. 130; M. Ebû Zehre, *Ebû Hanîfe*, Kahire 1977, s. 241; Ahmet Reşit Turnagil, *İslâmiyet ve Milletler Hukuku*, İstanbul 1977, s. 26, 27; Ali Şafak, *İslâm Hukukunun Tedvini*, Erzurum 1978, s. 72; Muhammed Hamîdullah, *İslâmda Devlet İdaresi* (trc. Kemal Kuşçu), Ankara 1979, tür.yer.; a.mlf., "Profesör Majid Khadduri'nin 'İslâm Devletler Hukuku': Şeybânî'nin Siyeri" (trc. Yusuf Ziya Kavakçı), *İslâm Medeniyeti*, II/20, İstanbul 1969, s. 26;

H. Kruse, *Islamische Völkerrechtslehre*, Bochum 1979, s. 9, 30, 63, 170; a.mlf., "The Notion of Siyar", *JPHS*, I (1954), s. 16-25; a.mlf., "The Foundation of Islamic International Jurisprudence", a.e., III/4 (1955), s. 231-267; Mustafa Fayda, "Siyer Sahasındaki İlk Telif Çalışmaları", *Uluslararası Birinci İslâm Araştırmaları Sempozyumu*, İzmir 1985, s. 357-366; Sezgin, *GAS*, I, 253, 430-431; Abdülazîz ed-Dürî, *Bahş fi neş'eti 'ilmi't-târîh 'inde'l-'Arab*, Beyrut 1993, s. 20 vd.; Rıdvân es-Seyyid, "Kütübü's-siyer ve me's'etü dâreyi'l-harb ve's-silm", *et-Tesrî'u'd-devlî fi'l-İslâm* (nşr. Fârûk Hamâde), Rabat 1997, s. 165-183; Ahmet Yaman, *İslâm Hukukunda Uluslararası İlişkiler*, Ankara 1998, tür.yer.; Osman b. Cum'a ed-Damîriyye, *Uşlû'l-'alâkâti'd-devliyye fi fıkhi'l-İmâm Muhammed b. el-Hasan eş-Şeybânî*, Amman 1999, s. 235 vd.; Aydın Taş, *İmâm Muhammed'in Hukuk Anlayışı* (doktora tezi, 2003), EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 46-47; G. G. Wilson, "Grotius: Law of War and Peace", *The American Journal of International Law*, XXXV/2, Washington 1941, s. 205-226; M. A. Boisard, "The Conduct of Hostilities and the Protection of the Victims of Armed Conflicts in Islam", *HI*, I/2 (1978), s. 3-17; a.mlf., "On the Probable Influence of Islam on Western Public and International Law", *JMES*, XI/4 (1980), s. 429-450; M. Hinds, "al-Maghâzî", *EP*² (İng.), V, 1161-1164.

AHMET YAMAN

SİYER ve MEGÂZİ

(السير والمغازي)

Hz. Peygamber'in hayatını ve şahsiyetini, tebliğ faaliyetlerini, siyasî ve askerî mücadelelerini konu alan bilim dalı.

Siyer, sözlükte "davranış, hal, yol, âdet, bir kimsenin ahlâkı, seciyesi ve hayat hikâyesi" gibi anlamlara gelen **sîret** kelimesinin çoğuludur. **Sîret** Kur'an-ı Kerim'de, "Allah Mûsâ'ya asâyı al ve korkma! Biz onu ilk haline dönüştüreceğiz buyurdu" âyetinde (Tâhâ 20/21) "hal ve şekil" mânasında yalnız bir yerde geçmektedir. **Sîret** ve **siyer** Hz. Peygamber'in hayatı, onun hayatını konu edinen bilim dalı ve bu dalda yazılan eserler için terim olarak kullanılmıştır. "Savaş yeri, savaş ve savaş hikâyeleri" anlamındaki **mağzât** kelimesinin çoğulu olan **megâzî** ise Resûl-i Ekrem'in gazve ve seriyelerinin tarihine ve bu konuda yazılan kitaplara isim olmuş, **siyer** kelimesinin eş anlamlısı halinde hem kendi başına hem **siyerle** birlikte kullanılmıştır. Meselâ Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr zamanımıza ulaşan en eski **siyer** kitabını, yazarı İbn İshak'a izâfetle bazan **Sîretü İbn İshâk**, bazan da **Megâzî İbn İshâk** diye zikretmiştir. **Siyer** yalnızca Hz. Peygamber'in hayatı için kullanılan bir terim haline gelmiş, **sîret** ise başka şahsiyetlerin hayatlarını anlatan **Sîretü'l-Hüseyn**, **Sîretü'Ömer b. 'Abdî'a-**

zîz, **Sîretü Ahmed b. Hanbel** gibi kitapların adlarında da yer almıştır. **Siyer** terimi aynı zamanda savaş, esirler ve ganimetler başta olmak üzere devletler hukuku dallarına giren konulara isim olarak verildiği gibi (bk. **SİYER**) bu alanda yazılan **Evzâ'nin Kitâbü Siyeri'l-Evzâ'i**, Ebû Yûsuf'un **Kitâbü'r-Red 'alâ Siyeri'l-Evzâ'i**, Ebû İshak el-Fezârî'nin **Kitâbü's-Siyer** ve Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin **es-Siyerü'l-Kebîr**i vb. kitapların isminde yer almış, ayrıca fıkıh kitaplarının bir bölümünü adı olmuştur.

İslâm dünyasında Hz. Peygamber'in hayatı ve şahsiyetine duyulan ilgi Kur'an-ı Kerim'in ve İslâm dininin ona atfettiği önem ve değerle paralellik arzeder. Bir müslümanın bu ilgisi, Allah'tan başka tanrı bulunmadığına ve Hz. Muhammed'in Allah'ın kulu ve resulü olduğuna şehâdet edip dine girmesiyle başlar. Kur'an, üç ayrı düzlemdeki âyet ve sûrelerle müslümanın imanla başlayan bu ilgisinin gelişip kökleşmesini sağlamıştır: Müslümanın Allah ile birlikte Resûlullah'a itaat etmesi (Âl-i İmrân 3/32; en-Nisâ 4/136), onu herkesten fazla sevmesi (el-Ahzâb 33/6) ve örnek alması (el-Ahzâb 33/21) gerektiği, âlemlere rahmet (el-Enbiyâ 21/107), ilâhî bir lutf (Âl-i İmrân 3/164) olarak ve güzel ahlâk üzere (el-Kalem 68/4) gönderildiği, onun vahiy alan bir insan ve son peygamber olduğu (el-Ahzâb 33/40), ilâhî emir ve yasakları tebliğ edip fertleri ve toplumları arındırma ve onlara kitap ve hikmeti öğretmek son hak dini yaşayacak bir olgunluğa ulaştırmakla görevlendirildiği (Âl-i İmrân 3/164; el-Cum'a 62/2-3), Allah'ın bildirmesi ve istemesi dışında gaybı bilemeyeceği ve mucize gösteremeyeceği (el-En'âm 6/109-110; Yûnus 10/20), Allah'ın ona inanıp kendisine yardım etmeleri için diğer peygamberlerden mîsak almış olduğu (Âl-i İmrân 3/81), Allah'ın ve meleklerin kendisine salât eyledikleri ve müminlerin de ona salâtü selâm getirmeleri (el-Ahzâb 33/56) gibi görevinin mahiyetini açıklayan ve şahsiyetini öven âyetler ilk düzlemi oluşturur. Doğup büyüdüğü Mekke şehri, Kâbe, Kureys kabilesi ve Câhiliye çağı Arap toplumunun dinî ve içtimâî durumu ve hayat telakkileri, çocukluğu, peygamber oluşu ve vahiy alış, Mekke dönemindeki tebliğ faaliyetleri, Habeşistan'a ve Medine'ye hicret, muhacirler ve ensar, hicret etmeyenler ve Mekke dönemi münafıkları, hicret sonrası faaliyetleri, Medine'deki müslümanların genel durumu ve Resûl-i Ekrem'e bağlılıkları, Medine devri münafıkları, bedeviler ve Ehl-i kitap ile münasebetleri, Mekke